

Знову в альма-матер:

збережімо історичну пам'ять

Стаття розповідає про значну подію в Харківському національному університеті ім. В. Н. Каразіна і незвичну форму виставкової роботи, яка зацікавила присутніх, спонукала до роздумів над проблемою збереження в бібліотеках фотодокументів як носіїв соціальної інформації.

19 квітня 2008 р. Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна гостинно відкрив свої двері для випускників усіх поколінь. Нове чудове свято "День випускника" подарували його вихованцям Асоціація випускників, викладачів і друзів університету, його ректорат.

Перший в історії університету, міста, України цей день був дійсно історичним, бо присвячувався знаменній даті – 200-річчю першого випуску одного з найстаріших вітчизняних університетів. У 1808 р. його закінчили і одержали перші дипломи 26 випускників.

Вихованці університету завжди склали його славу і гордість. Академіки і члени-кореспонденти академій наук України, Росії, лауреати Державних премій, які внесли свій доробок у вітчизняну і світову науку. Харківський національний університет – єдиний в Україні університет, де вчилися і працювали три лауреати Нобелівської премії: біолог І. І. Мечников, економіст С. А.

Кузнець, фізик Л. Д. Ландау.

Через два століття після створення університету започаткована нова традиція у його житті, якій судилося стати фактором, що об'єднує випускників усіх його поколінь навколо своєї альма-матер. Було зареєстровано майже 15 тис. вихованців, які прибули на зустріч з юністю з України, близького і далекого зарубіжжя.

У цей день до університету прийшли також славетні вихованці і гості, ті, кого називають "живою легендою": В. О. Марченко – академік НАН України, лауреат Державної премії, почесний доктор Харківського університету; В. І. Астахова – ініціатор цього грандіозного свята, професор, доктор історичних наук, ректор Народної української академії, кавалер двох орденів княгині Ольги; В. П. Семиноженко – академік НАН України, двічі лауреат Державної премії, почесний доктор Харківського університету, президент Асоціації його випускників, викладачів і друзів; В. І. Грищенко – академік Академії медичних наук Укра-

**Ніна
Березюк,**

*головний бібліограф
Центральної
наукової бібліотеки
Харківського
національного
університету
ім. В. Н. Каразіна*

їни, директор Інституту проблем кріобіології і медицини НАН України та інші.

Організатори свята зробили все, щоб розповісти про минуле університету, його сьогоднішнього. У музеї історії вузу експонувались старовинні альбоми випускників імператорського університету.

Кожному вихованцю – мініатюрне диво – пам'ятний значок "Випускник Харківського університету".

У рамках Дня випускника відбулася презентація книжок, виданих за підтримки Асоціації випускників.

Подією в науковому житті Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна стало видання книги І. Е. Тарапова – доктора фізико-математичних наук, професора, ректора університету (1975-1993 рр.) "Интеллектуальный труд, наука и образование. Кризис в Украине"¹. Це – перевидання чотирьох книг вченого, які було видано протягом 1994-1999 рр. Книга, безумовно, зацікавить всіх, хто не байдужий до проблем вищої школи, майбутнього України.

У співдружності істориків і бібліографів Центральної наукової бібліотеки видано перший в історії університету довідник "Почесні члени Харківського університету"². Він містить близько 300 біографій видатних громадських діячів, вітчизняних і зарубіжних учених, діячів культури і літератури. Серед почесних членів Харківського університету – представники різних національностей і країн: німці І. В. Гете і В. Гумбольд, англійці І. Мурчисон і Д. Льюїс, французи Е. Лабуле та Е. Вогре, росіяни Л. Толстой та І. Мечніков, наші співвітчизники І. Франко і М. Грушевський та багато інших, вшанованих Радою Хар-

ківського університету.

Презентувалася в цей день також книга Н. М. Березюк "Неизвестный В. Я. Джунковский: ректор Харьковского университета 1821-1826 гг."³ Автором розкриті невідомі грані різнобічної діяльності В. Я. Джунковського. В історії університету ім'я професора грецької словесності В. Я. Джунковського ніколи не асоціювалося з медичною наукою. Добре відоме на початку ХІХ ст. як викладач з європейських мов медичної літератури, воно в подальшому було викреслене з історії медицини і дотепер залишається невідомим фахівцям і дослідникам. Через 200 років повертається фахівцям хронологічно перша робота В. Я. Джунковського "Краткое обозрение врачебной науки в России с древних и до нынешних времен" (1811), репринтне перевидання якої додається до книги, що презентувалася. Саме ця праця підтверджує пріоритет В. Я. Джунковського як першого історика медицини.

Бібліотекознавців зацікавить унікальний факт біографії ректора. У 1824 р. в типографії Харківського університету було видано перший друкований каталог фонду університетської бібліотеки, що включав 16 тис. книг. Укладачем його був ректор університету В. Я. Джунковський. Наразі зусиллями фахівців бібліотеки і науковців Харківської державної академії культури завершується дослідження цього одного з перших вітчизняних друкованих каталогів.

Центральна наукова бібліотека університету ретельно готувалася до зустрічі зі своїми колишніми читачами. Було прийнято рішення поряд із традиційними книжковими виставками, що відтворювали історію університетської науки,

розкрити перед відвідувачами, як пам'ять про минуле, значний фотоархів бібліотеки. Пам'ять – поняття, не обмежене часом. Серед її безцінних джерел – фотографії. Безмовні, з часом забуті і поживклі, вони, навіть піввіку потому, вражають до глибини душі.

"Свій перший курс в окопах я скінчив...". Ці слова солдата, згодом випускника університету і поета С. Мушника, відкривали виставку фотографій, що розповідали про викладачів і студентів, чиї долі опалила війна. Начебто в калейдоскопі – дорогі обличчя тих, які подолали роки найжахливішої війни століття, повернулись і відроджували університет. Молоді, стрункі, красиві, у військовій формі – такими вперше побачили і з вдячністю згадали своїх вчителів їх посивілі студенти.

Справді зустріччю зі своїм студентським минулим стала виставка фотографій "Дивись і згадуй: з минулого факультетів". Більшість присутніх знайшли себе на фотографіях, де застигли миттєвості юності під час участі у наукових конференціях, геологічних експедиціях, будівельних і сільськогосподарських загонах, спортивних змаганнях тощо.

"Їх імена у назвах вулиць Харкова" – книжково-ілюстративна виставка під такою назвою розповіла про широковідомі і маловідомі вулиці міста, названі на честь випускників університету: М. Костомарова, І. Мечникова, Л. Гіршмана, М. Тринклера, В. Воробйова, М. Барабашова, М. Старицького, а також багатьох інших (всього тридцять).

Розпочинаючи пошукову роботу, бібліотекарі навіть не припускали, що значна кількість вулиць міста названа на честь учених університету. Ба-

1 Тарапов І. Е. Интеллектуальный труд, наука и образование. Кризис в Украине / І. Е. Тарапов. - Х. : Тимченко, 2008. - 512 с.

2 Почесні члени Харківського університету / Е. П. Зайцев, В. І. Кадеєв, О. С. Марченко та ін. - Х. : Тимченко, 2008. - 312 с.

3 Березюк Н. М. Неизвестный В. Я. Джунковский: ректор Харьковского университета 1821-1826 гг. / Н. М. Березюк. - Х. : Тимченко, 2008. - 311 с. - Библиогр.: 142 наименования.

гато їхніх імен у назвах космічних об'єктів, законів і формул, мінералів і рослин, аудиторій, на граніті меморіальних дошок!

"Бібліотеці моєї альма-матер". На цій виставці гості побачили книги зі зворушливими автографами вихованців університету, подаровані бібліотеці. *"Храму книги", "Вірному другу і супутнику всього мого життя", "Серцю університету", "Родоначалниці наукових бібліотек Харкова", "Рідній, любій моїй ЦНБ"* – і все це про бібліотеку, про джерело знань словами вдячних читачів.

Книжкові виставки Центральної наукової бібліотеки – завжди подія. Щорічно організовується їх близько 300, і кожна з них за змістом, формою, різноманітністю засобів, що використовуються при їх оформленні (цитат, візуальних матеріалів), індивідуальна, кожна запам'ятовується. Тому і в організацію цих виставок, які зустрічали випускників університету, фахівці Р. І. Голубова та Л. П. Бондар вклали свій професіоналізм, інтелект, любов до університету, його студентів і викладачів. Випускники щиро дякували їм за несподівану радість зустрічі зі своєю юністю.

Після святкових урочистостей, привітань, поздоровлень ректора університету В. С. Бакірова, що відбулися біля головної споруди університету, День випускника перемістився на головну площу міста – площу Свободи. У сприйманні харків'ян вона незмінно асоціюється з Харківським університетом, його монументальними корпусами, пам'ятником В. Н. Каразіну, студентами, що поспішають до храму знань. У цей святковий для Харкова день на найбільшій європейській площі зібралось по-

над 100 тис. жителів цього дійсно студентського міста.

Справжнім дарунком до свята став великий концерт за участю "Хору Турецького", груп "Океан Ельзи", "Бумбокс" та інших.

Злетіли в небо сотні повітряних куль, відгрімилі залпи святкового салюту на честь Харківського університету імені В. Н. Каразіна, роз'їхались його вихованці різних поколінь. Але вони знають, де знов зустрінуться. Відтепер кожної третьої суботи квітня університет буде збирати своїх випускників.

Університетське життя увійшло у своє повсякденне русло. Згорнулись святкові виставки ЦНБ, їх місце займають нові. Життя триває, бібліотекарі замислюються над різними проблемами, одна з яких окреслилась після останніх свят і потребує професійного усвідомлення.

Усі бібліотеки, зокрема великі публічні, університетські, обласні, містять у своїх фондах своєрідний, але не достатньо використовуваний ресурсний потенціал, яким є фотоархіви. Значення їх, як носіїв соціальної інформації в історичних і краєзнавчих дослідженнях, у видавничій діяльності, в організації роботи бібліотек і взагалі у збереженні історичної пам'яті, навряд чи потребує коментарів. Фотографія у сучасному документознавстві за каналом сприймання інформації визначається як візуальний документ. І зараз спостерігається зростання саме візуального сприйняття інформації. Звідси неабиякий інтерес до таких візуальних засобів соціальної комунікації, як телебачення, комп'ютерні технології, кліпи, графіки, малюнки, письмові тексти, фотографії. Бібліотекарі постійно переконуються в

цьому у своїй роботі. Фонди фотографій, що є у бібліотеках, у тому числі і в ЦНБ, лише умовно можна назвати архівами, бо майже ніяких ознак наукового архівування вони не мають.

Фонд фотографій з історії університету Центральної наукової бібліотеки, переданих до бібліотеки кафедрами, науковими та громадськими інституціями, окремими вченими налічує понад три тисячі одиниць чорно-білих фотографій. Хронологічно цей умовний архів включає фотографії Харківського імператорського університету до 70-х років минулого століття включно. Фотографії останніх десятиліть, вже кольорові, на жаль, розпорошено на сучасних носіях інформації і, зрозуміло, до бібліотеки вони майже не потрапляють. Наявні – не впорядковані, не систематизовані, їх важко використовувати.

Постає проблема створення сучасної бази даних фотодокументів. Як організаційно і структурно вона повинна формуватись і зберігатись? Об'єднана з наявними фондами фотодокументів на єдиному оптичному носії інформації, з урахуванням потреб бібліотек і окремих користувачів, вона б забезпечила їх довготривале використання і збереження. А це, звичайно, потребує матеріальних витрат, але ми зобов'язані їх зберегти.

Впевнені, що нащадки будуть вдячні бібліотекарям за цю персоніфіковану історію, її своєчасне збереження. Можливо, такий досвід вже існує в бібліотеках України. Було б дуже цікаво ознайомитись з поглядом на це питання колег-фахівців у галузі використання новітніх технологій.